

Van tankers naar een zeileconomie

Inleiding Wolfgang Sachs

De conferentie De Omslag - over de omslag naar een duurzame en solidaire economie - op 16 januari 2009 in Antwerpen werd begonnen met een flink inleidend verhaal door de Duitse ecooloog Wolfgang Sachs. Sachs is werkzaam aan het gerenommeerde Wuppertal Institut für Klima, Umwelt und Energie. Hij verklaarde voor het eerst van zijn leven in Antwerpen te zijn en had drie verbale 'diamanten' meegebracht als donatie.

Speciaal voor de conferentie was een artikel uit zijn nieuwst boek

(<http://www.dirkgeldof.be/system/files/2009+Sachs+Klaar+voor+de+toekomst+DEF.doc>)

vertaald en in de congresmap gevoegd die elke deelnemer kreeg. Hieronder een bewerkte versie van de in het Engels uitgesproken rede.

Sachs begint met te constateren dat hij blij is met de "grote menigte" die hij toe mag spreken en die bovendien uit verschillende landen afkomstig is; "multilateralisme in de praktijk". Hij verklaart verder de Verklaring van Tilburg te hebben gelezen, hetgeen volgens hem een waardevol document is. Zelf heeft hij net het dikke boek "Zukunftfähiges Deutschland, in einen globalisierte Welt" helpen verschijnen. Hij zal zijn visie geven op de volgende stappen die genomen zouden moeten worden.

Hij brengt daarvoor drie 'diamonds for change' mee, aangezien hij weet dat in Antwerpen een stad is waar vooral diamanten er toe doen. Dan mogen wij ze bestuderen om te zien hoeveel ze waard zijn

De drie 'diamanten' zijn: cosmopolitanisme, ecologisch welbevinden en de ethische marktplaats. Hij gaat op elke later nader in, maar vertelt eerst over de lessen die de *crash* te bieden hebben. Om te besluiten met de *Green New Deal*.

Crash als les

De lessen van de financiële *crash* zijn volgens Sachs drieledig. Ten eerste was het natuurlijk een lang aangekondigde ramp, die door velen voorspeld was (zowel academici als ngo's). We wisten dat we op dun ijs schaatsten, en zakten er toen ineens doorheen. Hetzelfde geldt voor de crisis in de biosfeer, iedereen weet dat het ijs dun is. We moeten leren naar de '*early warnings*' te luisteren, niet pas handelen als het te laat is.

Ten tweede hebben we geleerd over de '*toxic credits*' en hoezeer het gevaarlijk is om te lenen zonder voldoende onderpand. Alweer dringt de analogie op met de biosfeer, en de 'leningen op de toekomst' die gemaakt worden. Sachs verwijst naar de onderzoeken rond de ecologische voetafdruk en de daaruit voortkomende datum voor de '*earth overshoot*' (de dag dat we de voor dat jaar beschikbare natuurlijke hulpbronnen opgebruikt hebben). Die dag valt steeds

vroeger. Twintig jaar geleden lag die ergens eind december, dus dat ging redelijk goed. Tien jaar geleden viel die op 7 november, een jaar geleden lag die op 23 september. En dat is dan het wereldgemiddelde. Voor Duitsland valt die al op 15 mei!

De derde les van de crash is dat het voert tot 'zeepbellen'. De financiële zeepbel zorgde voor de illusie van rijkdom en waarde die er eigenlijk helemaal niet was. Zo leven we ook in een 'ecologische zeepbel', we denken dat we waarde creëren, maar die is er maar in zeer beperkte mate. We moeten dus dringend zoeken naar een economie die wel duurzaam is en in balans met wat beschikbaar is. Daarvoor zijn er twee 'vangrails': de integriteit van de biosfeer en de mensenrechten, het recht van mensen om eerbaar te leven, en die zijn nauw aan elkaar verbonden.

Diamant 1: Cosmopolitanisme.

Sachs beschrijft de twee soorten schepen voor de kust van Senegal. De kleine kleurrijke bootjes van de lokale vissers, die vis brengen naar de bevolking en lokale markten, en de grote hektrawlers vol techniek die de vis brengen naar de tafels in de metropolen ver weg van Senegal. De gevolgen zijn bekend; de visgronden raken leeggevist en veel van de kleine vissersboten worden nu verkocht en benut om mensen naar Europa te proberen te brengen. Het is ook een metafoor voor hoe de wereld georganiseerd is. Het goede nieuws is dat de wereld ondertussen besloten heeft wat de regels zouden moeten zijn voor de wereldmaatschappij. Dat zijn onder andere de mensenrechten, die in feite gaan over het bieden van gastvrijheid aan elke nieuwkomer op aarde. Ze geven formeel het recht op levensonderhoud en op deelname aan een sociaal leven. Zestig jaar geleden werden die voor het eerst geformuleerd en wat er uniek aan is, is dat ze mensen rechten geven, niet alleen staten hebben dus rechten en die van mensen gaan formeel boven die van staten uit. We hebben dus een geheime wereldgrondwet, alleen geen wereldstaat die ervoor kan zorgen dat die ook ge-eerbiedigd wordt. Maar de rechten zijn belangrijk en leggen dus de regels vast voor het 'creëren van gastvrijheid op de wereld voor iedereen'.

Er zijn tenminste drie gevolgen.

Ten eerste wat Jean Ziegler noemt de extraterritoriale verantwoordelijkheid van staten. Die zijn ook verplicht ervoor te zorgen dat ze de mensenrechten niet elders, buiten hun eigen grenzen, schenden. De nu veroorzaakte 'climate chaos' (climate change klinkt veel te positief volgens Sachs) is daar zeer mee in strijd. De klimaatchaos treft immer in de eerste plaats de armste mensen, ook in de rijke landen maar vooral in de Derde Wereld. De klimaatchaos doet alle millennium ontwikkelingsdoelen teniet. Toezeggingen op het gebied van klimaat moeten dan ook gezien worden als het eerbiedigen van mensenrechten.

Een tweede consequentie van de verplichtingen aangaan onder mensenrechten zijn die van 'corporate accountability'. Niet alleen staten hebben die verplichtingen, ook bedrijven en internationale instellingen.

De derde consequentie is die van een World Fair Trade Organisation. De WTO kent het begrip mensenrechten niet eens en vindt dat de VN daar maar voor moet zorgen. Sachs licht de problematiek op het gebied van handel toe met het voorbeeld van de export van kiprestanten uit rijke landen naar arme landen als Kameroen en Senegal. Daar zijn sinds de jaren '90 honderdduizenden banen verloren gegaan doordat de markt overspoeld werd met gevroren kiprestanten uit de rijke wereld. Volgens de regels van de WTO kunnen de getroffen landen zich daar niet tegen beschermen. Er is dus nood aan de oprichting van een World Fair Trade organisatie, die gebaseerd is op duidelijk standaarden, certificatie en monitoring voor handel en investeringen.

2e diamant: Ecologisch welbevinden

De industriële maatschappij kan volgens Sachs geschetst worden als een logge en machtige tanker, waar de ecologische samenleving eerder een zeilboot is: klein, elegant, wendbaar maar lang niet zo machtig. Als we naar een samenleving van zeilboten willen gaan, moeten we noodzakelijkerwijs met een lichtere lading tevreden stellen. Dat gaat gepaard met ontmaterialisering, een lichtere economie, meer dienstverlening en minder materiële productie.

Een andere regel voor een zeilbootsamenleving is dat de natuurlijke stromen benut worden. Iedereen die zeilt weet dat je je aan moet passen aan windrichting en waterstromen. Maar met technische vondsten kun je daar goed gebruik van maken en er zijn zelfs boten die snel tegen de wind in kunnen varen. Het gebruiken van de natuurlijke stromen in combinatie met techniek voert tot een andere structuur. Waar de fossiele energie-economie tot centralisatie voert, doet die van de 'solarisation' en windenergie juist het tegenovergestelde en voert tot decentralisatie, localisering en regionalisering. Productie van energie komt dan zelfs op het niveau van individuele huishoudens te liggen, waarbij minder kapitaal betrokken is. Een derde regel is die van de zelfbeperking. Je moet accepteren dat een zeilboot minder capaciteit heeft dan een tanker, en je moet er dan ook niet dezelfde verwachtingen van koesteren. We moeten toe naar sufficiency, ook in termen van tijd in een 'zonnig' tijdperk. Als we auto's in gaan stellen die niet harder gaan dan 100 kilometer per uur, of zelfs 25, krijg je een heel ander verbruiks- en vervuilingsplaatje. Dat betekent ook dat je je 'geografisch beperkt' en niet meer onbeperkt wilt reizen. Het levert veel op: we krijgen meer tijd, kunnen rustiger aan doen, etcetera.

De derde diamant: Ethische marktplaats.

Hier leent Sachs een idee van Peter Barnes, die opgemerkt heeft dat het kapitalisme een vernieuwing nodig heeft van z'n 'operating system'. Na de eerste rauwe fase van het kapitalisme, is er een tijd lang een soort kapitalisme 2.0 geweest; de welvaartsstaat waarin het gedwongen werd sociale voorzieningen toe te voegen, die ook bepaalde grenzen stelde aan het kapitalistische systeem. Wat nu nodig is, is kapitalisme 3.0 waarbij ook de impact op de natuur aan grenzen gesteld is. Zoals de welvaartsstaat gedeeltelijk slaagde in het aan banden leggen van de sociale vernietigende kracht van het kapitalisme is het nu nodig om ook de inbreuk op milieu en natuur door de economische activiteiten te beperken. Dat brengt met zich mee dat de ook de functie van de staat verandert. Dankzij de financiële crash is het nu niet meer nodig om de 'primacy of the state over the economy' te verdedigen. Het zal duidelijk zijn dat de staat zorg moet dragen voor het beschermen van algemeen belang.

De nieuwe functie van de staat houdt onder meer in dat die regels moet stellen aan de invloed van mensen op de natuur. Dat zal onder andere twee zaken moeten betekenen:

*) 'cap and share' (grenzen stellen en delen): Bijvoorbeeld het Europese systeem van handel in emission rights. Bedrijven zijn daar enthousiast over, handelsactivisten juist argwanend. Maar beide vergeten dat het belangrijkste niet de handel is maar de 'capping'. Het is nog maar net begonnen. Nu gaat de discussie bijvoorbeeld over wie de grenzen bepaalt. Dat zijn tot nu toe regeringen geweest. Maar dat zou verlegd moeten worden naar onafhankelijke instellingen waar ook burgers inspraak op hebben.

*) Een tweede kwestie is wie nu de rechten krijgt om klimaatveranderende gassen in de atmosfeer te brengen. Dat zijn nu 11.000 bedrijven. Maar in feite zou dat verlegd moeten worden naar dat eenieder die gassen uitstoot daar eerst vergunningen voor zou moeten verkrijgen en ervoor zou moeten betalen. Die zouden ze niet - zoals nu het geval is - voor

niets moeten krijgen en die zouden steeds duurder moeten worden.

Een van de meest enerverende vragen voor de nabije toekomst is: aan wie behoort het geld dat daarmee opgehaald wordt? Dat zou natuurlijk ons allen moeten zijn, maar hoe wordt dat geld waarmee we de natuur een prijs gegeven hebben geïnd en besteed? Krijgt iedereen een dividend? Maar minstens de helft van het geld moet ook besteed worden aan het investeren in technische innovatie in andere gebieden dan onze eigen regio.

Een ander punt is de ethische marktplaats, en 'ecofair procurement'. In het recente verleden werd veel gesproken over de plichten van consumenten, waarbij wij als individuen bedoeld werden. Maar er zijn ook institutionele consumenten. Staten - gemeentes, provincies, landen - zijn ook consumenten en wel hele grote. Ze kopen vliegtuigen, kantoormeubels, etcetera. In Duitsland zijn de overheidsuitgaven dertien procent van het BBP. Als dat ecofair zou gebeuren, zou dat een groot verschil maken en een belangrijk voorbeeld stellen. We kunnen dat ook eisen van andere instellingen, zoals kerken, die altijd de mond vol hebben van eerlijkheid. De protestantse kerken en hun medewerkers in Duitsland hebben bijvoorbeeld zo'n 120.000 auto's. Als die allemaal aan 'ecofair procurement' zouden doen, zou het echt een verschil maken.

Conclusie: Green New Deal

Natuurlijk moeten we een solaire en eerlijke maatschappij opbouwen. Dat vereist zelfmobilisatie en zelforganisatie. Eerder werd al gerefereerd aan de New Deal van Roosevelt in de jaren 1930. Die had drie basiselementen; regulering van het financiële systeem; investeringen in publieke voorzieningen; en herverdeling van welvaart. De New Deal werd voor een groot deel gefinancierd door het belasten van de rijken. Dezelfde elementen zijn ook vandaag geldig. Regulering van het financiële systeem staat momenteel buiten kijf. Er worden nu enorme hoeveelheden publieke rijkdom besteed aan het redden van de private sector. Daar zouden tenminste minimale voorwaarden aan gesteld moeten worden, voorwaarden gericht op het algemeen welzijn. Met andere woorden: de economie redden, ok, maar dan alsjeblieft tegelijkertijd wel het klimaat redden. Als het gaat om het steunen van de bouwsector bijvoorbeeld, waarvan in veel landen sprake is, zou dat gericht moeten zijn op het aanpassen van bestaande gebouwen. Ook zouden we moeten eisen dat er geïnvesteerd wordt in gedecentraliseerde duurzame energievoorzieningen en in ecologische landbouw. En het zal waarschijnlijk moeten gebeuren door een aanspraak te doen op degenen die grote sommen verdiend hebben in het verleden.

Of het allemaal nog op tijd zal gebeuren? Sachs heeft geen idee. Maar als hem gevraagd wordt of hij pessimist of optimist is, antwoordt hij graag met de uitspraak van de Italiaanse denker Antonio Gramsci die in de jaren 1930 in de gevangenis zat en op die vraag antwoordde: "ik ben intellectueel een pessimist, maar een optimist van de wil".

(einde, vragen aan Sachs werden gesteld na het debat dat op zijn toespraak volgde, zie [daar](#) voor een transcript)

